
ŠTÚDIE

DESAŤ DNÍ, KTORÉ OTRIASLI KONŠTANTÍNOPOLOM

Priebeh avarského obliehania z roku 626 (I.)

MARTIN HURBANIČ

HURBANIČ, M.: 10 days that shook Constantinople. The course of Avar's siege in 626 (I.) *Vojenská história*, 1, 13, 2009, pp. 3–24, Bratislava.

The present paper deals with the chronology of the first seven days of the Avar siege of Constantinople in 626. In addition to this general description, the author is also concerned with some undiscovered moments of that event. Firstly he discusses the exact position of St. Callinicus Bridge and secondly he analyses the defensive position of the Byzantine ships deployed between two sides of the Golden Horn. *Military History. Byzantium* 7. cent.

V prvej polovici roka 626 sa odohrali rozhodujúce okamihy poslednej vojny rímsko-byzantského cisárstva a Perzie, ktorá trvala už od roku 602. Byzantský cisár Herakleios (610 – 641) nedokázal na začiatku svojho režimu aktívne zastaviť rozsiahlu perzskú inváziu, ktorá viedla k strate strategických blízkovýchodných provincií ríše – Sýrie, Palestíny a Egypta. Až roku 622 zmobilizoval zvyšné oddiely, ktorých väčšinu stiahol z Balkánu, čím uvoľnil priestor na expanziu Avarov a naddunajských Slovanov. V rokoch 624/625 podnikla byzantská armáda rozsiahlu protiofenzívu v perzskej Arménii a Azerbajdžane a nadviazala spojenectvo s kaganátom západných Turkov. Herakleiove aktivity s najväčšou pravdepodobnosťou stimulovali vtedajšieho perzského kráľa Husrava II. (590 – 628) k podobnému postupu. Perzskí vyslanci nadviazali kontakty s Avarmi. Nepriamym potvrdením tohto faktu bola mohutná ofenzíva v Malej Ázii, ktorá sa začala na začiatku roku 626. Touto razantnou akciou chcel perzský kráľ ukončiť dlhotrvajúci konflikt, keď zmobilizoval elitu vojsk, ktorú zveril strojom dovedajších perzských úspechov – generálom Šahrvarzovi a Šahinovi. Tieto aktivity podporili práve Avari, ktorí sa niekedy v jarných mesiacoch presunuli k Adrianopolu. Regentská rada Konštantínopola, ktorá zastupovala neprítomného cisára Herakleia, sa najskôr pokúsila s kaganom vyjednávať, avšak tieto rozhovory stroskotali. Avarský vodca nakoniec vsadil na riskantnú kartu a rozhodol sa uskutočniť doposiaľ nevídanú akciu – zaútočiť priamo na byzantskú metropolu.¹

---

1 Pozri v tejto súvislosti predchádzajúce štúdie k tejto téme: HURBANIČ, M.: Byzancia a Avarský kaganát v rokoch 622-624. In: *Historický časopis*, roč. 55, 2007, 2, s. 229-248; HURBANIČ, M.: Avarské vojsko počas oblie-

V utorok 29. júla sa pred hradbami Konštantínopola objavili hlavné sily Avarov. Ešte v ten istý deň sa predviedli v plnej sile obrancom byzantskej metropoly.² Zdesení obyvatelia mesta mali možnosť na vlastné oči pozorovať zomknuté rady barbarov, ktorí demonštratívne pochodovali v ligotavej zbroji pozdĺž suchozemských Theodosiánskych hradieb. Očitý svedok – Theodoros Synkellos nám zanechal farbistý opis tohto predstavenia: „*Bol to najstrašnejší pohľad na zemi... na jedného nášho vojaka pripadalo sto a viac barbarov, všetci boli odtí v brnení, hlavy mali pokryté prilbicami a niesli všemožné zbrane, ktoré sa po dopade slnka ožarujúceho ich hroty, javili ešte strašnejšími a desili tých, ktorí sa na nich pozerali.*“³ Avarský kagan bol prvým z celého radu neskorších dobyvateľov, ktorý sa takto pokúsil získať korisť bez jediného výstrelu. Kagana neskôr verne napodobnil bulharský chán Krum, ktorý oblahol Konštantínopol v júli roku 813.⁴

Skľučujúci psychologický dopad, aký zanechalo avarské vojsko na obrancoch metropoly, však nezostal bez odzvy. Konštantínopolský patriarcha Sergios ešte v ten istý deň usporiadal veľkú procesiu pozdĺž mestských hradieb. „*Ako akýsi druhý Mojžiš prechádzal po západnej hradbe s vybranými klerikmi, z ktorých jedni kráčali pred ním a druhí ho nasledovali.*“ Patriarcha nepriateľom následne ukázal rukou nestvorený obraz Krista spasiteľa.⁵ Táto procesia sa stala prejavom spontánnej kolektívnej vôle obyvateľov brániť svoje mesto s božou pomocou i napriek neprítomnosti cisára Herakleia. Patriarcha i zhromaždení veriaci nemohli vtedy ešte vedieť, že ich konanie sa stalo vzorom pre nasledovné generácie a spôsobom, akým sa budú veriaci dovlávať Boha v časoch ochabujúcej nádeje a zúfalstva. Bola takáto reakcia akýmsi prejavom novej byzantskej mentality? Vo svojej podstate sotva, pretože liturgické procesie patrili už v období neskorkej antiky k hlavným zdrojom sociálnej integrácie a kolektívnej identity.⁶

---

hania Konštantínopola. In: *Vojenská história*, roč. 11, 2007, č. 3, s. 16-38; HURBANIČ, M.: Obrana Konštantínopola počas avarského útoku roku 626. In: *Vojenská história* 12, 2008, č. 1, s. 3-27 a HURBANIČ, M.: Historické súvislosti a príčiny avarského útoku na Konštantínopol roku 626. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 3, s. 3-23.

- 2 CHRONICON PASCHALE, ed. L. Dindorf, vol. 1 [Corpus scriptorum historiae Byzantinae] Bonn, 1832, s. 719.4-7 a THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis homilia, ed. L. Sternbach: *Analecta Avarica*. Rozprawy akademii umiejętności. Wydzał filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900, s. 305.21-28.
- 3 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 305.21-26.
- 4 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, ed. C. de Boor, Theophanis chronographia, vol. 1. Leipzig 1883, s. 503.
- 5 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 305.14-16. Patriarcha niesol v procesii tzv. acheiropoietos (rukou-nestvorený obraz). V tomto prípade zrejme pravdepodobne mechanický odtlačok Kristovej podoby považovaný za dielo nadprirodzenej povahy. Pozri KITZINGER, E.: The Cult of Images in the Age Before Iconoclasm. In: *Dumbarton Oaks Papers*, roč. 8, 1954, s. 113); k typológii a predhistórii rukou-nestvorených obrazov DOBSCHÜTZ, E.: *Christusbilder. Untersuchungen zur Christlichen Legende*. Leipzig 1899 (etymológia termínu acheiropoietos – pozri s. 37f). K procesii a obrazu pozri tiež VAN DIETEN, J. L.: *Geschichte der Patriarchen von Sergios I. bis Johannes VI. (620-715)* [Geschichte der griechischen Patriarchen von Konstantinopel IV]. Amsterdam 1972, s. 15, ale najmä s. 174-178; SPECK, P.: *Zufälliges zum Bellum avaricum des Georgios Pisodes* [Miscellanea Byzantina Monacensia XXIV], s. 27-29; SPECK, P.: The Virgin's Help for Constantinople. In: *Byzantine and Modern Greek Studies* roč. 27, 2003, s. 266-271. V poslednom čase najmä PENTCHEVA, B.: The Supernatural Protector of Constantinople: The Virgin and her Icons in the Tradition of the Avar Siege. In: *Byzantine and Modern Greek Studies* roč. 26, 2002, s. 2-41; PENTCHEVA, B.: *Icons and Power. The Mother of God in Byzantium*. Pennsylvania 2006, s. 37-60 a HURBANIČ, M.: Liturgické procesie prosebnej povahy počas obliehání Konštantínopolu v rokoch 626 – 1453. S osobitým zreteľom na avarské obliehanie Konštantínopola roku 626. In: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti*, ed. R. Kožiak a J. Nemeš, Banská Bystrica 2006, s. 91-114.
- 6 K tejto problematike sumárne: JANIN, R.: Les processions religieuses à Byzance. In: *Revue des études byzantines*, roč. 24, 1966, s. 69-88; BERGER, A.: Imperial and Ecclesiastical Processions in Constantinople. In: *Byzantine Constantinople. Monuments, Topography and Everyday Life*, ed. N. Necipoğlu. Brill 2001, s. 73-87; BAU-

Kagan sa predbežne uspokojil s vojenskou prehliadkou svojich síl a k večeru ustúpil do narýchlo zbudovaného tábora. Avari sa utáborili po celej dĺžke suchozemských Theodosiánskych hradieb, teda v priestore dlhom zhruba 5,7 km.⁷ V nasledujúcich dňoch kagan nariadil vybudovať okolo tábora násyp a zhotovil palisádu, ktorá mala obliehajúcich chrániť pred výpadmi z mesta.⁸ Existencia ochrany tábora protirečí tvrdeniu byzantskej vojenskej príručky (Strategikonu Maurikia), v ktorom sa výslovne konštatuje, že Avari ani nomádi nezvyknú táboriť za opevneniami alebo zákopmi.⁹ Od začiatku 7. storočia Avari zmenili svoju vojenskú taktiku. Bleskové údery pohyblivého nomádskeho jazdecktva boli minulosťou. Namiesto nich museli kaganove vojská zdĺhavo dobýjať izolované byzantské mestá, ktoré pokračovali v odpore aj bez podpory mobilnej armády. Podľa jedného zo súdobých prameňov Avari chránili svoj tábor aj takzvanými triboliami.¹⁰ Mohli to byť buď železní „ježkovia“ s vyčnievajúcimi ostňami, ktoré sa rozhodli pred táborom, aby zabránili očakávaným výpadom byzantskej jazdy z mesta. Byzantské vojenské príručky poznajú tribolia ako drevené bariéry v tvare trojnožiek, ktorých funkcia spočívala v ochrane pred valiacimi sa ťažkými objektmi vysielanými obrancami z hradieb.¹¹

Inú formu ochrany avarského tábora predstavovala vozová hradba.¹² Avari ju využívali počas stretov s byzantskou armádou na dolnom Dunaji už za vlády cisára Maurikia (582 – 602). Tento zvyk praktikovali nielen Avari, ale aj dolnodunajskí Slovania.¹³ Vieme, že aj počas obliehania Konštantínopola tvorili vozy súčasť výbavy avarského vojska.¹⁴ Avari pravdepodobne využili vozy aj v systéme obrany tábora.¹⁵

Elitná časť avarského vojska sa rozložila uprostred údolia medzi šiestym a siedmym pahorkom mesta, cez ktoré preteká dnes už takmer neviditeľná riečka Lykos. Kagan sa tam neutáboril náhodou, pretože tento úsek predstavoval achillovu pätu obrany Konštantínopola. Každý, čo i len trocha skúsený, vojenský stratég vedel, že stredný úsek hradieb, zvaný neskôr ako Mesoteichion, je najzraniteľnejším miestom Theodosiánskych hradieb.¹⁶ Z protihľých pahorkov mal kagan navyše dostatočný prehľad na dianie po celej dĺžke hradieb, vrátane strategického zálivu Zlatého rohu.¹⁷

Šahrvarazova armáda zaujala pozíciu na ázijskej strane Bosporu. Už len svojou prítomnosťou zvyšovala psychologický tlak na obrancov, ktorí museli nasadiť takmer všetky dostupné lode na hliadkovanie úžiny. Šahrvaraz mal k dispozícii skúsených vojakov, ktorých

ER, F. A.: Urban Space and Ritual: Constantinople in Late Antiquity. In: *Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia* roč. 15, 2001, s. 27-61; v tejto súvislosti najmä s. 50-59.

7 HOWARD-JOHNSTON, J.: The Siege of Constantinople in 626. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993. Ed. C. Mango and G. Dagron. Variorum 1995, s. 139.

8 CHRONICON PASCHALE: s. 725.2; 725.4; 725.1.

9 MAURICII STRATEGICON: XL2, ed. T. Dennis. Wien 1981. Pozri tiež McCOTTER, S. E. J.: *The Strategy and Tactic of Siege Warfare in the Early Byzantine Period: from Constantine to Heraclius*. Ph.D. diss. Queen's University, Belfast 1996, s. 207.

10 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 312.12.

11 HURBANIČ, ref. 1 (Avarské vojsko) s. 19.

12 HURBANIČ, ref. 1, (Avarské vojsko), s. 19.

13 THEOPHYLAKTOS SIMOKATTES: *Historiae* VII.11, ed. C. de Boor, Theophylacti Simocattae historiae. Leipzig 1887. K použitiu Slovanmi: THEOPHYLAKTOS SIMOKATTES: *Historiae*, VII.2.

14 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.17; 312.33.

15 Avari a ich pomocné zbory mali pravdepodobne viacero táborov s veľkým množstvom jazdeckých hliadok, ktoré posilňovali blokádu mesta. McCOTTER, ref. 9, s. 210.

16 McCOTTER, ref. 9, s. 19.

17 HOWARD-JOHNSTON, ref. 7, s. 139.

zrejme nebolo viac ako 15 000. Peržania nezasiahli do obliehania priamo, pretože nemali lo-
de. Pravdepodobne nemohli využiť ani byzantské plavidlá, ktoré protivník zničil alebo do-
pravil na opačnú stranu úžiny.

Na druhý deň obliehania (30. júla) začal kagan s prípravami na dobytie mesta. Avari so sebou dovezli drevené konštrukcie, z ktorých poskladali obávané ťahové katapulty. Iné sku-
piny zhotovovali pohyblivé prístrešky známe ako korytnačky, ktorými zaplnili bojové pred-
polie mesta. Už v tomto čase sa avarskí spojenci – Slovania – pokúsili spustiť do zálivu Zla-
tého rohu svoje člny, avšak byzantské hliadkujúce lode im v tom zabránili. Kagan sa prav-
depodobne snažil dostať člny k zraniteľnému okraju blachernskej hradby a len slabo chrá-
nenému priláhlému pobrežiu.

Kagan poslal do mesta poslov, ktorí jeho menom požiadali o zaslanie jedla. Obyvate-
lia mesta tejto nezvyčajnej žiadosti vyhovel. Kaganova požiadavka i byzantská reakcia nás
môžu do istej miery prekvapovať. Aj ďalší priebeh obliehania priniesol momenty, v kto-
rých sa striedala až nezvyčajná krutosť s galantnosťou, vyhrážky a hrozby s úslužnosťou.
Obe strany využili všetky možné prostriedky, vrátane psychologických zbraní, okázalej pro-
pagandy a zahmlievania skutočného stavu vecí. Podľa Theodora Synkella kaganovi poslal
jedlo Herakleiov syn Konštantín a k nemu pripojil aj ponuku k mieru. Za týmito návrhmi
treba hľadať aktivitu samotného veliteľa mesta patrikia Bona, ktorý po príchode Avarov „*ne-
prestával pobádať kagana, aby prijal nielen tribút, ale aj ostatné podmienky, kvôli ktorým pri-
šiel až k hradbám.*“¹⁸ Čo všetko kagan požadoval? V prvom rade každoročne vyplácanú daň
v hodnote 200 000 zlatých, ktorá bola kľúčovou časťou poslednej byzantsko-avarskej zmlu-
vy z prelomu rokov 623/624. Ďalšie požiadavky mohli zahrňovať odškodné, ktoré Avari
zvykli požadovať výmenou za upustenie od obliehania.

V tejto fáze však vodca Avarov nebol ochotný pristúpiť na nič iné, než na dobrovoľnú ka-
pituláciu mesta. Obyvateľom odkázal: „*opustite mesto a prenehajte mi vaše poklady a spas-
te sa spolu s vašimi rodinami.*“¹⁹ Ešte lakonickejšie tlmočí stanovisko kagana Theodoros Syn-
kellos: „*odniesol si jedlo, vypočul cisárove slová, jednako len zostal tým istým zúrivým a šte-
kajúcim psom, akým bol aj predtým.*“²⁰

Na úsvite dňa 31. júla zavelil kagan do útoku. „*Objavila sa polnica, kopija, meč a oheň, ko-
rytnačky a vrhacie kamene, stroje a zariadenia falošných veží*“ – ako poeticky opisuje túto
situáciu Georgios Pisides.²¹ Hlavný nápor Avari sústredili na zhruba kilometrovom úseku
Mesoteichia, ktorý vymedzovali brány Polyandrion a Pempton.²² Medzi nimi sa nachádzala
brána svätého Romana, ktorá predstavovala symbolický kľúč od mesta. Ak by ju Avari ob-
sadili, mohli by sa po hlavnej ulici dostať až do centra Konštantínopola.²³

Útok zahájila najprv ľahká slovanská pechota – teda „nahí Slovania“.²⁴ Autor správy mal
pravdepodobne na mysli peších ľahkoodencov vyzbrojených kopijami, mečmi a lukmi.²⁵

18 CHRONICON PASCHALE: s. 720.10-13.

19 CHRONICON PASCHALE: s. 720.14-15.

20 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 305.34-36.

21 GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici, Studia
patristica et Byzantina 7, Ettal 1959, v. 220-222.

22 CHRONICON PASCHALE: s. 719.9-10. K lokalizácii týchto brán pozri HURBANIČ, M.: Obrana Konštantín-
nopola počas avarského útoku roku 626. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 1, s. 8-9.

23 MORDTMANN, A.: Die Avaren und Perser vor Konstantinopel. In: *Mitteilungen des Deutschen Exkursions-
Klub in Konstantinopel* roč. 5, 1903, s. 15.

24 CHRONICON PASCHALE, s. 719.11-12.

25 K základnej výzbroji Slovanov pozri najmä Prokopios (*De bello gothico* III.14.25, ed. J. Haury – G. Wirth,
Leipzig 1962-64) a Strategikon Maurikia (XI.2).

Slovanská prvá línia mala zrejme k dispozícii aj rebríky.²⁶ Aká bola jej úloha v tomto útoku? Boli Slovania púhou „potravou pre kanóny“?²⁷ Mali iba vyčerpať obrancov mesta pred útokom avarských elitných síl? Pravdepodobne áno, pretože tieto taktiky vojensky „menejcenných zložiek“ využívali aj iné nomádske etniká, vrátane osmanských Turkov, ktorí obliehali Konštantínopol dvakrát v rokoch 1422 a 1453. Niektorí predpokladajú, že Slovania mali vyplniť priekopu a zaistiť oporné body pri hradbách.²⁸ K tomuto im zrejme pomáhali posuvné kryty (korytnačky).

Po vyčerpaní útoku „nahých“ Slovanov kagan poslal do boja ťažkoodencov. Ktoré etniká tvorili zloženie tejto línie, nie je z kontextu prameňa celkom jasné. Správa o obliehaní hovorí len o tom, že kagan bojoval „*najprv s pešiakmi nahých Slovanov, v druhom rade s pešiakmi v pancieroch*“.²⁹ Sotva pritom ale mohlo ísť o Slovanov.³⁰ Stotožnenie druhej línie so Slovanmi je totiž púhym dôsledkom nepresného latinského prekladu.³¹ Pôvodný grécky text konkretizuje iba účastníkov prvého sledu, čo samozrejme vedie k dohadom o zložení nasledujúcej línie. Druhú líniu ťažkoodencov tvorili zrejme Avari, ale nedá sa vylúčiť ani nasadenie bulharských spojencov.³²

-
- 26 Použitie rebríkov sa spomína v pri prvom veľkom útoku Slovanov na Solún v roku 586 (MIRACULA SANCTI DEMETRII, I.13.119, ed. P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*. I. Paris 1979), ako aj pri druhom veľkom avarsko-slovanskom útoku z roku 618 (MIRACULA SANCTI DEMETRII II.2.203).
- 27 O niečom podobnom hovorí aj Fredegarova kronika, ktorá ich označuje termínom befulkovia. Nech by už platilo ktorékoľvek z navrhovaných vysvetlení tohto termínu, je zrejme, že kronikár ním chcel vyjadriť podriadenosť Slovanov a ich nižšiu hodnotu v boji. S ohľadom na etymológiu termínu *befulci*, doposiaľ sa objavili v historiografii dve možné vysvetlenia. Zástancovia slovanského pôvodu tohto termínu vidia vo Fredegarových befulkoch osoby, ktoré sa počas avarských výprav starali o ich stáda (befulci = byvolci, teda osoby, ktoré mali na starosti avarský tréň). Pozri v tejto súvislosti MAYER, Th.: *Zu Fredegars Bericht über die Slawen*. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung*. Ergbd 2, 1929, s. 114-120, najmä strana 119; rovnako tiež WALLACE-HADRILL, J.M.: *The Long-Haired Kings and Other Studies in Frankish History*. London, 1962, s. 91 a TYSZKIEWICZ, L. A.: *Problem zależności Słowian od Awarów w VI – VII wieku*. In: *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, roč. 4, 1989, s. 103. Podľa tejto hypotézy Fredegar nerozumel pôvodnému (pravdepodobne) slovanskému termínu, ktorý síce vysvetlil správne, ale priradil k nemu najbližšie, rovnako znejúce latinské slovo befulci, resp. befulci. Druhá skupina autorov hľadá pôvod tohto termínu v germánskom-latinskom jazykovom prostredí. Podľa toho ho označuje za kompozitum (bis + folc, teda dvojité ľud, resp. vojsko). Podľa Gerarda Labudu (*Pierwsze państwo słowiańskie. Państwo Samona*. Poznań 1949, s. 330) sa termín befulcus vzťahuje na vojenskú sféru, na čo podľa neho poukazuje spojenie s ďalším termínom, ktorý uvádza Fredegar – vexila (vestila). Befulkami sa teda označovalo vojsko, ktoré tvorilo dva šíky. Pozri v tejto súvislosti tiež CHALOUPECKÝ, V.: *Considérations sur Samon, le premier roi des Slaves*. In: *Byzantinoslavica* roč. 11, 1950, s. 227. Iní berú za základ germánske slovo beifolk chápaný ako pomocný ľud, resp. vojsko. Podľa Arnulfa Kollautza tento termín sprostredkoval autorovi Fredegarovej kroniky franský obchodník, ktorý sa ho dopočul u Avarov a preložil ho do svojej reči. KOLLAUTZ, A. und MIYAKAWA, H.: *Geschichte und Kultur eines Völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jou-Jan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa. I. Die Geschichte*. Klagenfurt 1970, s. 438-440. Podobne aj Alexander Avenarius (*Die Awaren in Europa*. Bratislava 1974, s. 129-130). Florin Curta ho odvodzuje od starogermánskeho tvaru fulcree, ktorý sa objavuje v edikte longobardského kráľa Rotharia. CURTA, F.: *Slavs in Fredegar and Paul the Deacon – Medieval gens or scourge of God*. In: *Early Medieval Europ*, roč. 6, 1997, 2, s. 149.
- 28 TSANGADAS, B. C. P.: *The Fortifications and Defense of Constantinople*. New York. East European Monographs no LXXI 1980, s. 89.
- 29 CHRONICON PASCHALE, s. 719.12-14.
- 30 Prehľad staršieho bádania pozri BARIŠIĆ, F.: *Uskršna chronika*. In: *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije I*. Beograd, 1955, s. 147; taktiež POHL, W.: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 – 822*. München 1988, s. 373-374, pozn. 20.
- 31 CHRONICON PASCHALE, s. 719: [Chaganus] plurimum militem statuit in ipsius urbis conspectu, in reliqua vero muri parte Slavos, ac primam quidem eorum aciem pedestrem nudam, alteram pedestrem loriatam. Porovnaj v tejto súvislosti grécky originál s. 719.11-14.
- 32 GRAFENAUER, B.: *Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov*. In: *Zgodovinski časopis*, roč. 4, 1950,

V severnom a južnom sektore zatiaľ podnikali útoky ďalší Slovania. Tieto akcie boli zrejme len zastieracím manévrom, ktorý mal zamestnávať obrancov a zabrániť im v posilnení najviac ohrozených častí hradieb v údolí riečky Lykos.³³ Zjavne tu ide o inú kategóriu Slovanov, ako v prípade „nahých“ ľahkoodencov, čo tvorili avarský predvoj v centrálnej časti hradieb.³⁴

V skorých ranných hodinách podnikla byzantská jazda neočakávaný výpad v južnom sektore hradieb a prekvapila nič netušiacich útočníkov, pravdepodobne Slovanov.³⁵ Protivník sa zrejme sústreďoval v zhruba kilometrovom priestore od brány Pege.³⁶ Na tomto mieste sa nachádzal významný kláštor a pútnické miesto zasvätené Bohorodičke s liečivým prameňom, od ktorého brána dostala svoj názov.³⁷ Je možné, že Slovania využili kláštor počas obliehania a zriadili v ňom tábor.

Byzantský výpad bol neočakávaný a úspešný, avšak presné detaily nepoznáme, Theodoros Synkellos túto epizódu podáva už s legendárnym nádychom. Podľa neho to bola samotná Panna Mária, ktorá učinila nástrahu na barbarov a „*pobila ich rukami kresťanských bojovníkov*“.³⁸ Oficiálna správa o obliehaní sa o tejto akcii vôbec nezmieňuje. Dôležitosť tohto výpadu treba preto posudzovať skôr z psychologického hľadiska, nakoľko povzbudil obrancov k ďalšiemu boju a presvedčil ich o zraniteľnosti protivníka.

Kagan pokračoval v útoku proti hradbám až do piatej hodiny večera.³⁹ Išlo iba o skúšobný nápor, v ktorom testoval možnosti útoku a slabiny opevnení. Aj podľa Theodora Synkella sa po zvyšok dňa „*vyškytovali len rôzne šarvátky na rozličných miestach, vrhanie striel, hádzanie kameňov po celej dĺžke hradieb*“.⁴⁰ K večeru Avari rozostavili pred hradbami veľké katalpuly, ktoré podľa zvyklosti zvonku obalili surovými kožami. Spolu s nimi postavili aj korytnačky. Tieto zbrane rozmiestnil od „*brachialia po brachialion*“ – teda od severného po južný výbežok celých západných hradieb mesta.

Niekedy v tomto čase Avari dokončili stavbu obliehacích veží, ktoré zamýšľali použiť na druhý deň. Skladanie veží zrejme nebolo nijako zvlášť náročné a pokračovalo veľmi rýchlo. Theodoros Synkellos konštatuje, že túto činnosť vykonávalo veľké množstvo barbarov s dostatkom materiálu. Kagan vraj získal drevené časti z domov na predmestiach, ktoré zničil a priviezol so sebou na vozoch.⁴¹ Veľké prípravy v avarskom tábore naznačovali, že hlavný nápor sa ešte len chystá.

s. 110; KOLLAUTZ-MIYAKAWA, ref. 27 s. 240; ANGELOV, D. – KAŠEV, S. – ČOLPANOV, B.: Balgarska voenna istorija. Od antičnosta do vtorata četvrt na X. v Sofia 1983, s. 122.

33 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 305.37-38.

34 IVANOV, S. A.: Paschal'naja chronika. In: *Svod drevnejšich pismennykh izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 80; tiež CURTA, F.: *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region*, c. 500-700. Cambridge 2001, s. 109.

35 Barišič, F.: Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves. In: *Byzantion*, roč. 24, 1954, s. 381; TSANGADAS, ref. 20, s. 89. Pozri tiež HURBANIČ, ref. 22, s. 8.

36 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.1-2.

37 Od neho dostala názov prilahlá brána, z ktorej viedla k prameňu cesta. K historickým okolnostiam spojeným s týmto kláštorom pozri JANIN, R.: *La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, I, Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique, 3 : Les églises et les monastères*. Paris 1969, s. 223-228; BERGER, A.: *Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos*. Bonn 1988, s. 686; sakrálny komplex sa nachádzal v dnešnej istanbulskej časti Balıklı. Pozri v tejto súvislosti JANIN, R.: *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*. Paris 1964, s. 275.

38 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.1-2.

39 CHRONICON PASCHALE, s. 719.8-9.

40 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.7-8.

41 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.14-18.

PRVÝ NÁPOR NA MESTO

Nasledujúceho dňa Avari uskutočnili prvý veľký pokus o dobytie mesta. V strednom úseku hradieb rozostavili množstvo katapultov a iných obliehacích strojov a pokúšali sa streľbou vyčistiť hradby. Krupobitie kameňov bolo zrejme silné, pretože byzantskí vojaci sem museli umiestniť veľké množstvo vlastnej artilérie.⁴² Obrancom sa darilo presne mierenou paľbou udržiavať Avarov a ich spojencov v dostatočnej vzdialenosti od hradieb.⁴³ V ďalšej fáze kagan nasadil do útoku dvanásť pohyblivých veží, ktoré nechal vyhotoviť a pripraviť k boju najneskôr do rána tohto dňa. Kagan veže rozmiestnil v strednom úseku hradieb v priestore medzi bránami Polyandrión a sv. Romana.⁴⁴ Ich výška takmer dosahovala cimburie vonkajšej hradby.⁴⁵ Avari mohli v tomto priestore veže pohodlne prisunúť k hradbám vďaka mierne klesajúcemu terénu údolia riečky Lykos.⁴⁶ Situácia sa pre obrancov stávala kritickou. K byzantským vojakom sa museli urýchlene pripojiť aj námorníci z posádok lodí strážiacich záliv Zlatého rohu. Veže sa pomaly posúvali k hradbám. Keď sa dostali do ich blízkosti – „*náhle ich zničila božská sila, a vyhubila Avarov, čo boli v nich*“.⁴⁷ Takéto vysvetlenie ďalšieho priebehu udalosti predkladá neskorší kronikár Nikeforos. Lakonický záznam sa však sotva môže pripočítavať k autentickým svedectvám o obliehaní. Kronikár predkladá verziu, ktorá už dávno zmenila fakty v legendu.⁴⁸ Mýtizácia obliehania však výrazne ovplyvňovala už aj jeho očitých svedkov. Theodoros Synkellos konštatoval, že Boh sa kaganovi smial a obracal jeho úsilie na posmech.⁴⁹ Čo sa teda vlastne stalo? Isté je, že keď sa veže priblížili k hradbám, obrancovia sa ich snažili zničiť, alebo prinajmenšom zastaviť. Jeden z námorníkov vraj „*zostrojil stážerň a zavesil na neho svoj čln a zamýšľal, že pomocou neho zapálil obliehacie veže nepriateľov, ktorých veľmi postrašil. Tomuto námorníkovi udelil pochvalu Bonos, najpreslávenejší magister*“.⁵⁰ Z textu vyplýva, že nemenovaný námorník, jeden z tých, čo posilnili obranu Mesoteichia, skonštruoval zariadenie za účelom zničenia veží. Ako vyzeralo toto zariadenie? Autor prvej populárnej štúdie k avarskému obliehaniu Andreas Mordtman predpokladal, že išlo o malé drevené zásobníky v tvare loďky, ktoré boli upevnené na špičku dlhého háku. Zápalnou zmesou mal byť obávaný grécky oheň.⁵¹ V citovanej správe sa však výslovne hovorí, že šlo o vlastný námorníkov čln. Rovnako tak aj zmienka o gréckom ohni – ničivej zbrani Byzantíncov – predbieha dobu. Najstaršie správy o ňom pochádzajú až z obdobia prvého arabského obliehania Konštantínopola v rokoch 674 – 678. Nešlo pravdepodobne ani o takzvané maleoly – strely namočené do horľavej zmesi.⁵² Námorník skôr, zdá

42 CHRONICON PASCHALE, s. 719.16-19.

43 CHRONICON PASCHALE, s. 719.19-21.

44 K lokalizácii brán pozri najnovšie cenné postrehy ASUTAY-EFFENBERGER, N.: *Die Landmauer von Konstantinopel-Istanbul. Historisch-topografische und baugesichtliche Untersuchungen*. Berlin New York 2007, s. 87-96.

45 CHRONICON PASCHALE, s. 720.1-3.

46 Porovnaj SCHNEIDER, A. M. – MEYER, B.: *Die Landmauer von Konstantinopel*. Berlin 1943, s. 12. Pozri však v tejto súvislosti aj ASUTAY-EFFENBERGER, ref. 44, s. 95.

47 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 18.4-6, ed. C. Mango, Nikephoros *Patriarch of Constantinople Short History*. (= *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 13). Washington D. C. 1990.

48 Pozri komentár Nikeforovej správy: SPECK, P.: *Das geteilte Dossier: Beobachtungen zu d. Nachrichten über d. Regierung d. Kaisers Herakleios u. d. seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*. (= *Poikila Byzantina* IX) Berlin 1988 s. 298-317.

49 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 306.18-19.

50 CHRONICON PASCHALE: s. 720.7-9.

51 MORDTMANN, ref. 23, s. 17.

52 TEVJAŠOV, E. E.: *Osada Konstantinopolja Avarami i Slavjanami v 626 godu*. In: *Žurnal ministerstva narod-*

sa, využil znalosti svojej profesie a zručnosti v narábaní s kladkou, rahnami a lanami. Podarilo sa mu zhotoviť niečo na spôsob žeriavu, na ktorého konci bol zavesený malý čln naplnený horiacou zmesou.⁵³ Pomocou kladiek s povrazmi obrancovia pootočili tento improvizovaný žeriav k avarskej veži. Potom buď uvoľnili celý čln a nechali padnúť na vežu, alebo z neho vyprázdňovali obsah horiacej zmesi, ktorý bol v ňom uložený.⁵⁴ Z neskorších obliehání vieme o podobných praktikách. Počas útoku na Lisabon z roku 1147 sa arabskí obrancovia mesta takýmto spôsobom snažili zničiť obliehaciu vežu križiakov. Keď sa veža priblížila k hradbám na vzdialenosť troch metrov, začali na ňu zhadzovať „*lode naplnené horľavou zápalnou látkou*“.⁵⁵ Podobné zariadenie využili aj obrancovia Tyru počas útoku križiakov v roku 1112. Na dlhý trám zavesili dvadsať metrov dlhé brvno na spôsob hlavného stožiaru. Pomocou dômyselného systému kladiek obrancovia zdvíhali vedrá s hnojom a vyprázdňovali ich na útočiacich Frankov. V ďalšej fáze bojov dokonca nahradili výkaly zápalnou zmesou, ktorá pozostávala z oleja smoly, hoblín a živice.⁵⁶

Neznámy hrdina z 1. augusta si za svoj nápad vyslúžil pochvalu od hlavného veliteľa – patrikia Bona. Vieme len, že sa mu podarilo „*nie nemálo vystrašiť nepriateľa*“.⁵⁷ Námorník s pomocou svojich druhov zrejme len poškodil vežu, no nepodarilo sa mu ju úplne zničiť. O osude zvyšných jedenástich zariadení nemáme správy. Byzantská obrana však útočníkov odrazila a prinútila kagana, aby veže stiahol z dosahu hradieb.

MONOXYLY ÚTOČIA

Kagan však v tento deň predsa len dosiahol jeden taktický úspech. Po počiatkových pokusoch sa mu konečne podarilo spustiť do Zlatého rohu slovanské monoxyly.⁵⁸ Až dovtedy mu v tom bránili byzantské plavidlá, ktoré sa sústredili pri blachernskej štvrti. Kagan asi využil moment prekvapenia, keď musela časť námorníkov prísť na pomoc obrancom v strednom úseku hradieb. Nejasným ale zostáva, prečo sa kagan neustále snažil o spustenie monoxylov. Že by už v tom čase plánoval útok z tejto strany? Ak však čoskoro zistil, že cez byzantský kordón lodí neprerazí, načo potom vo svojich aktivitách pokračoval aj naďalej? Nie je vylúčené, že sa snažil slovanské člny predbežne využiť na spôsob pontónového mosta, ktorým by sa jeho oddiely dostali rýchlejšie z tábora k Bosporu.⁵⁹ Počas obliehania sa Avari niekoľkokrát dostali až k okraju úžiny, odkiaľ nadväzovali kontakt s Peržanmi stojacimi

---

nogo prosveščeniija roč. 52, 1914, s. 232.

53 POHL, ref. 30, s. 230; NICOLLE, D.: *Medieval Siege Weapons (2) Byzantium, the Islamic World and India ad 476 – 1526*. Oxford 2003, s. 23; Podobne aj PERTUSI, A.: *Giorgio di Pisidia: Poemi I*. (Studia patristica et byzantina VII. Ettal 1960, s. 203.

54 Francúzsky byzantológ Gustave Schlumberger predpokladal, že námorník zostúpil do člna a takýmto spôsobom podpálil veže, čo považujeme za nepravdepodobné. Pozri: SCHLUMBERGER, G.: *Le Siège de Constantinople par le souverain ou khagan des Avars sous le règne de l'empereur Héraclius, au septième siècle*, In: *Récits de Byzance et Des Croisades*. Paris 1917, s. 6.

55 „*Supermurales vero scaphas incentivis ignium repletas machine nostre VIII solum pedibus a muro distanti iniciunt*“ DE EXPUGNATIONE LYXBONENSI, ed. CH. W. David, *De expugnatione Lyxbonensi. The Conquest of Lisbon*. New York 2001, s. 162.

56 IBN AL-QALANISI, ed. and tr. H. F. Amedroz, Bi Dhayl Tarikh Dimishq; *History of Damascus* Beirut 1908, s. 179-180.

57 CHRONICON PASCHALE, s. 720.5-9.

58 CHRONICON PASCHALE, s. 720.15-19. Pozri HOWARD-JOHNSTON, J.: *Heraclius' Persian Campaigns and the Revival of the East Roman Empire, 622-630*. In: *War in History*, roč. 6, 1999, s. 21.

59 O podobných praktikách byzantskej armády hovorí aj Maurikiov Strategikon (XII B 21.37f.).

na opačnej strane. Kagan teda monoxyly spustil do vody pod most sv. Kallinika. Pristavme sa na chvíľu pri jeho polohe. Až doposiaľ totiž panuje nejednotnosť názorov, kde sa tento most vlastne nachádzal.

Kľúčovou z tohto pohľadu je správa *Velkonočnej kroniky* z roku 528, kde sa hovorí toto:

Cisár Justinian obnovil predmestie predtým zvané Sykai, ktoré sa nachádza naproti Konštantínopola: nielen divadlo, ale aj hradby, a po udelení mestských práv ho premenoval na Justinianopolis. Takisto vybudoval most, po ktorom môžu prechádzať občania na opačnú stranu do všetkými-žehnaného mesta.⁶⁰

Nepochybne išlo o most, ktorý neskôr správa o avarskom obliehaní nazýva mostom sv. Kallinika. Kronikár dáva jasne do súvisu zbudovanie nového opevneného konštantínopolského predmestia Sykai (zhruba dnešná Galata) s výstavbou mosta, ktorý mal uľahčovať vzájomnú prepravu cez záliv. Most sa teda musel nachádzať v blízkosti nového Justinianovho mesta a Konštantínopola. Okrem *Velkonočnej kroniky* sa o ňom zmieňujú aj dva neskoršie byzantské pramene. Patriarcha Nikeforos spomína, že sa cezeň vracal cisár Herakleios roku 638 z ázijskej strany Bosporu. Doslovne v tejto súvislosti hovorí, že Herakleios „*dosiahol most pri rieke Barbysses*“⁶¹. Spojitosť mosta sv. Kallinika s Justinianom je ešte zrejmejšia z druhého zo zmiených textov. V Živote cisára Basilea I. z 10. storočia sa píše, že „*zničený chrám sv. Kallinika [sa nachádza] pri Justinianovom moste cez [rieku] Barbysses*“⁶².

Na prvý pohľad by lokalizácii Kallinikovho mosta zodpovedalo dnešné istanbulske predmestie Silâhtaraga. Ide o oblasť na samom okraji zálivu Zlatého rohu, do ktorého ústia riečky Barbysses a Kydaris. Práve na tomto mieste Kallinikov most až doposiaľ umiestňovala väčšina autorov.⁶³ Takáto predstava však skôr zodpovedá súčasným geografickým kritériám, než tým, ktoré boli v antike.

Sútok riek Kydaris a Barbysses opisuje už grécky geograf Dionýsios Byzantský z druhého storočia po Kr. Podľa neho sa pri ňom nachádzal oltár nymfy Semestry (Semystry).⁶⁴ Rovnakú informáciu podáva aj ranobyzantský historik Hesychios z Milétu, ktorý pôsobil práve v časoch cisára Justiniana. Aj on konštatuje, že rieky Kydaris a Barbysses sa „*zmiešavajú s morom [zálivom] pri oltári nymfy zvanej Semystra*“⁶⁵. Hesychios však udáva ešte jeden cenný detail, podľa ktorého môžeme predpokladať, kde presne podľa antických autorov ústili obe rieky do Zlatého Rohu. Kľúčovým z tohto pohľadu je už zmiený oltár nymfy Semestry. Hesychios sa o ňom zmieňuje pri opise založenia antickej osady Byzantion – predchodkyne Konštantínopola. Legendárny zakladateľ mesta, Byzas, vraj vystaval okrem iných

60 CHRONICON PASCHALE, s. 618.

61 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 25.

62 VITA BASILII 94 (= THEOPHANES CONTINUATUS: Chronographia, s. 340), ed. I. Bekker. In: Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, CSHB. Bonn 1838.

63 JANIN, ref. 37a, s. 240-242; WHITBY Mich. / WHITBY Mar.: Chronicon paschale 284-628 AD. Liverpool 1989, s. 175, pozn. 467, pozri mapu 2; MANGO, C.: Fourteenth Region of Constantinople. In: Studien zur spätantiken und byzantinischen Kunst. Friedrich Wilhelm Deichmann gewidmet. Edc. Otto Feld und Urs Peschlow I, Bonn 1986, s. 4, pozri tiež mapu na strane 2.

64 DIONYSIUS BYZANTINUS: Bosphorum navigatio, ed. R. Güngerich, Dionysii Byzantii anapulus Bospori una cum scholiis x saeculi. Berlin 1958, 24.1-6.

65 HESYCHIOS ILLUSTRIS: Fragmenta IV., 3.19-23, ed. K. Müller, FHG 4. Paris 1841.

pozoruhodných stavieb aj chrám Dioskurov, ktorý sa podľa Hesychia nachádzal: „*pri oltári Semestri a spojení riek, kde sa ľuďom dostávalo oslobodenia od bolesti*“⁶⁶

Chrám Dioskurov bol pravdepodobným predchodcom neskoršieho kostola svätých Kosmu a Damiána, ktorý neskôr stál na jeho mieste, podobne ako v Ríme. Kult Dioskurov počas neskorkej antiky vo všeobecnosti prechádzal na zmienené kresťanské dvojčiky vďaka liečiteľskej schopnosti.⁶⁷ Z byzantských prameňov vieme presne, kde sa nachádzal kostol sv. Kosmu a Damiána. Išlo o oblasť, ktorá ležala podstatne bližšie Konštantínopola, než dnešný región zvaný Siláhtaraga. Keď totiž starí geografi hovorili o ústí, mali v skutočnosti na mysli miesto, kde sa sladká voda riek Barbysses a Kydaris stretáva so slanými vodami morského zálivu Zlatého Rohu. V ranobyzantskej ére sa toto miesto nazývalo *Ta Paulines*, alebo *Ta Paulinu*, od 9. storočia *Kosmidion*, podľa už zmieneného kostola Kosmu a Damiána. Dnes je táto neoddeliteľná súčasť moderného Istanbulu známa pod názvom *Eyüp*.⁶⁸

Až doposiaľ sa predpokladalo, že cez Zlatý Roh viedli dva mosty: starší (Justiniánov, neskôr Kallinikov) v regióne Siláhtaraga a mladší v oblasti Eyüp.⁶⁹ Toto tvrdenie je však nesprávne, pretože v byzantských a rovnako tak aj v antických časoch pretínal Zlatý Roh len jeden most.⁷⁰

Po prvýkrát sa spomína už za Filipa Macedónskeho, neskôr v súvislosti s kostolom svätého Kallinika, od ktorého pravdepodobne prebral svoj názov.⁷¹ Od 11. storočia ho poznáme pod názvom most svätého Panteleimona, opäť podľa rovnomenného kostola v jeho severnej časti.⁷² Niekoľkokrát sa uvádza aj v liturgickej knihe – synaxári chrámu Hagie Sofie z 10. storočia.⁷³ V roku 971 sa na neho *pozeral* byzantský cisár Ioannes Tzimiskes z priľahlého blachernského paláca – ako výslovne konštatuje historik Leon Diakonos.⁷⁴ Ak by bol most na konci Zlatého rohu, určite by ho cisár nemohol vidieť. Navyše, byzantský historik dodáva, že za týmto mostom ústi rieka, teda nesporne Barbysses *do mora*. To znamená, že ešte aj v 10. storočí považovali byzantskí autori za miesto sútoku jednoznačne oblasť Kosmidionu.

V 14. storočí pri ňom strávil dvakrát noc aj uzurpátor trónu Ioannes Kantakuzenos.⁷⁵

66 HESYCHIOS ILLUSTRIS: Fragmenta IV., 15.97-100.

67 Pozri BERGER, ref. 37, s. 652,

68 VAN MILLINGEN, A.: *Byzantine Constantinople. The Walls of the City and Adjoining Historical Sites*. London 1899, s. 170; BERGER, ref. 37, s. 672-673. Ku kostolu pozri: JANIN, ref. 37b, s. 284-288.

69 Pozri naposledy MANGO, ref. 63, s. 4.

70 Alfons Maria Schneider vychádza z totožnosti tohto mosta, ale hovorí, že *Velkonočná kronika* ho nesprávne nazýva Kallinikovým mostom, ktorý vzťahuje k Justiniánovmu mostu na predmestí Rhegion (dn. tur. Küçükçekmece), ktoré sa nachádzalo asi 20 kilometrov za konštantínopolským predmestím Hebdomon. SCHNEIDER, A. F.: Die Blachernen, In: *Oriens*, roč. 5, 1951, s. 86, pozn. 1. To je ale mylné, pretože šlo o dva rozdielne mosty. Jeden v Zlatom Rohu a druhý v zmienenom predmestí. Zhodou okolností sa oba viažu s menom Justiniána a oba sa rovnako nazývali sv. Kallinikos. K mostu na predmestí Rhegion pozri PROCOPIUS: *De aedificis*, IV, 9, 3-4, ed. G. Wirth, Leipzig 1964. Pozri v tejto súvislosti už MANGO, ref. 63, s. 4 pozn. 18.

71 CHRONICON PASCHALE, s. 720. Raymond Janin (ref. 37b, s. 284) lokalizuje tento kostol do dnešnej istanbulskej časti Sütluce, nachádzajúcej sa na severnom okraji zálivu, čo by zodpovedalo polohe kostola i mosta.

72 MICHAEL ATTALIATES: *Historia*, ed. I. Bekker, Michaelis Attalioetae historia (CSHB) Bonn 1853, s. 251.17-19.

73 SYNAXARIUM ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANAE. *Propylaeum ad ASS. Nov.*, ed. H. Delehaye, Bruxelles 1902, col. 143, 854.

74 LEON DIACONUS: *Istoria*, VIII.2-5, ed. K.B. Hase, Leonis diaconi Caloënsis historiae libri decem (CSHB). Bonn 1828.

75 ANNA COMNENA: *Alexias*, X.9, ed. B. Leib, Anna Comnène. *Alexiade*, Paris 1967; Ioannes Cantacuzenus, *Historiae*, I.56, III.81, ed. L. Schopen, Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri iv. Bonn 1828-1832.

V tomto období mal názov Ťaví most (gefyra tou Kamelou), pravdepodobne podľa karaván, prinášajúcich do Konštantínopola náklady s dreveným uhlím.⁷⁶ Ešte v 16. storočí videl jeho vyčnievajúce mostné piliere vtedajší znalec topografie Konštantínopola Peter Gyllius.⁷⁷ Tento most sa nachádzal nad všetku pochybnosť v oblasti Kosmidion, teda v dnešnej istanbulskej štvrti Eyüp. Uvedená poloha nebola náhodnou, pretože je to jedno z najužších miest celého zálivu, ktorý v tomto mieste meria iba okolo 200 metrov. Na tento most bezpochyby odkazovala aj priľahlá bočná brána Blachern, ktorá sa nazývala Kallinike, resp. brána Kallinikovho kostola. Nachádzala sa blízko známeho kostola Bohorodičky a viedla práve ku kostolu Kosmu a Damiána.⁷⁸ Byzantský kronikár Theofanes výslovne konštatuje, že brána viedla k tomuto chrámu, zvanému aj Paulinin, podľa názvu rovnomenného predmestia.⁷⁹

Počas IV. križiackej výpravy sa most spomína v byzantských i latinských správach. V júlových dňoch roku 1203 sa rytierom a barónom podarilo vstúpiť do zálivu Zlatého Rohu, po tom ako preťali reťaz strážiacu vstup do prístavu.⁸⁰ Očítý svedok útoku, Geoffroy de Villehardouin, opisuje, že šlo o kamenný most, ktorý poškodili byzantské sily pri ústupe do Konštantínopola. Podľa autora sa nachádzal na mieste „*kde sa rieka vlieva do mora*“⁸¹. Villehardouin však zjavne nemal na mysli faktické ústie rieky Barbysses, ale miesto, „*kde sa stretáva slaná so sladkou vodou*“.⁸² Ešte zjavnejšie vystupuje poloha mostu z opisu ďalšieho veterána IV. križiackej výpravy – Huga zo St. Pol. V liste adresovanom nemenovanému priateľovi a lénnikovi uvádza, že križiaci po prelomení reťaze pokračovali pozdĺž severného pobrežia Zlatého rohu, až napokon našli kamenný most, ktorý bol vzdialený: „*od zmienenej (Galatskej) veže jednu leugu*“ (míľu).⁸³ Táto stará dĺžková miera sa, samozrejme, líšila podľa období a regiónov, no môžeme povedať, že zodpovedala maximálne štyrom – piatim kilometrom. Keďže vieme približnú lokalizáciu galatskej veže, na ktorej bola umiestnená reťaz, uvedená vzdialenosť v podstate zodpovedá regiónu Kosmidion. Hugo zo St. Pol sa ďalej zmieňuje, že most bol z kameňa a svojou dĺžkou presahoval menší parížsky most. Údajne bol taký úzky, že po ňom mohli leďva prejsť traja jazdci naraz. Ako však výslovne dodáva, križiaci kvôli hĺbke zálivu nenašli iný brod, iba ak by urobili dlhú obchádzku.⁸⁴ Hugo plasticky opisuje, čo sa dialo, keď križiaci prešli most:

76 VAN MILLINGEN, ref. 68, s. 174.

77 VAN MILLINGEN, ref. 68, s. 175.

78 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 583; GEORGIUS CEDRENU: *Compendium historiarum*, ed. I. Bekker, Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope, 2 vols. [Corpus scriptorum historiae Byzantinae]. Bonn 1838/1839, s. 784. Rovnako tak pozri VAN MILLINGEN, ref. 68, s. 174-177. Aj on správne lokalizuje most do oblasti Kosmidia.

79 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 583.5-10.

80 K tomuto momentu pozri PRYOR, H.: The Chain of the Golden Horn, 5-7 July 1203. In: *In laudem Hierosolymitani: studies in Crusades and medieval culture in honour of Benjamin Z. Kedar*, eds. I. Shagrir, R. Ellenblum, J. Riley-Smith, Aldershot 2007, s. 369-384. K vojenským operáciám Benátčanov pozri MEŠKO, M.: Niektoré technické aspekty obliehania a dobytia Konštantínopola križiakmi (1203/1204). In: *Vojenska historia* roč. 12, 2008, 2, s. 3-27.

81 GEOFFROY DE VILLEHARDOUIN § 163, ed. E. Faral, Geoffroy de Villehardouin, La conquête de Constantinople. Paris 1961.

82 Cyril Mango (ref. 63, s. 4) sa opäť mýli, keď umiestňuje tento most na okraj zálivu. Naproti tomu Donald Queller, Thomas Madden a Alfred Andrea správne uvádzajú že most sa nachádzal približne 2 alebo 3 míle od galatskej veže. Pozri QUELLER, D. – MADDEN, T. – ANDREA, A.: *Fourth Crusade The Conquest of Constantinople*. Philadelphia 2000, s. 120.

83 ...distantem a turre praenominata una leuga. HUGO ZO ST. POL: *Epistula*, ed. R. Pokorny, Zwei unedierter Briefe aus der Frühzeit des Lateinischen Kaiserreichs von Konstantinopel. Byzantion 55, 1985, s. 206.104-105.

84 HUGO ZO ST. POL: *Epistula*, s. 206.107-109.

Keď sme dosiahli most, prekročili sme ho vďaka milosti Božej bez odporu. Po presunutí sme rozložili stany medzi cisárovým palácom, zvaným Blacherny a Bohemundovým palácom. A boli sme tak blízko, že naše šípy dopadali na strechu cisárskeho paláca a cez okná nadol a grécke šípy padali na naše stany.⁸⁵

Po presunutí cez most sa teda križiaci rozložili medzi Blachernami a takzvaným palácom Bohemunda, ktorý bol len iným pomenovaním kostola Kosmu a Damiána. Križiaci ho tak nazývali preto, lebo v roku 1097 pred ním táboril jeden z veliteľov prvej križiackej výpravy, Bohemund z Tarentu.

Aj byzantský historik Niketas Choniates konštatuje, že most sa nachádzal v blízkosti Kosmidia.⁸⁶ Podľa historika druhej križiackej výpravy Ioanna Kinnama, cez neho prešli vojská rímsko-nemeckého kráľa Konráda III. v roku 1147. Autor sa zmieňuje o tom, že križiaci sa vtedy nachádzali v regióne Filipation, teda prímestskom poľovníckom revíre, ktorý zjavne ležal pred hradbami mesta.⁸⁷

Poloha mosta sv. Kallinika je teda nezvratná. Niet viac žiadnych pochyb, že sa nachádzal približne kilometer od blachernskej štvrti vedľa kostola sv. Kosmu a Damiána. Justinian zrejme opravil, alebo znovu vystaval poškodené časti, aby uľahčil komunikáciu medzi predmestím Sykai a Konštantínopolom. Ak by tento most ležal pri skutočnom ústí zálivu, potom by obyvatelia o uľahčení rozhodne nemohli hovoriť, pretože by najskôr museli prejsť asi štyri kilometre na sever popri okraji zálivu, potom prekročiť rieku Barbysses a okrem nej aj jej náprotivok Kydaris, a potom sa zasa vracaf štyri kilometre naspäť smerom ku Konštantínopolu.⁸⁸

Keď dňa 1. augusta avarský kagan spustil pri ňom na vodu monoxyly, byzantské lode zostali podľa súdobej správy *na dohľad* slovanských člnov. Už letmý pohľad na mapu Zlatého rohu naznačuje, že most sv. Kallinika sa nemohol nachádzať na konci zálivu, pretože v takom prípade by byzantské námorné hliadky nemali šancu uzrieť nepriateľov, ktorých by dokonale chránil prilahlý pahorok. Navyše z takej diaľky by monoxyly nepredstavovali žiadny vážny problém, pretože by sa nachádzali niekoľko kilometrov od hradieb. Správne lokalizovanie Kallinikovho mostu do oblasti Kosmidia však ukazuje nespornú vážnosť situácie, pretože slovanské člny sa nachádzali len kilometer od pozícií, ktoré zaujala byzantská flotila. Neskorší kronikár Nikeforos uvádza, že Slovania vyrazili počas rozhodujúceho útoku od rieky Barbysses. Keďže pod ústím rieky sa v tom čase vo všeobecnosti myslela oblasť Kosmidia s mostom sv. Kallinika, kronikárov zdroj je v tomto prípade vierohodný.⁸⁹

Veliteľ Konštantínopola, patrikios Bonos, navyše nemohol proti monoxylom nič podniknúť. Kagan totiž šikovne umiestnil člny do plytkých vôd zálivu, do ktorých ťažšie byzantské plavidlá nemohli vplávať. Obrana sa na tomto mieste spoliehala na skafokaraboi, veľké

85 HUGO ZO ST. POL: *Epistula*, s. 206.110-114.

86 NICETAS CHONIATES: *Historia*, pars prior (CFHB 11.1. S. Ber.) Berlin 1975. s. 543.11-15.

87 JOANNES CINNAMUS: *Epitome rerum ab Joanne et Alexio Comnenis gestarum* II.14., ed. A. Meineke, Ioannis Cinnami epitome rerum ab Joanne et Alexio Comnenis gestarum [CSHB]. Bonn 1836. K regiónu Filopateion pozri MAGUIRE, H.: Gardens and Parks in Constantinople. In: *Dumbarton Oaks Papers*, roč. 54, 2000, s. 252-253. Mango (ref. 63, s. 4) sa mylne nazdáva, že ide o ním lokalizovaný niekdajší Justinianov most, resp. most sv. Kallinika.

88 Sám Cyril Mango (ref. 63, s. 5) poukazuje na fakt, že most mal uľahčiť dopravu. Pri jeho lokalizácii mosta sv. Kallinika o nejakom uľahčení však nemôže byť ani reči.

89 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 10.

transportné lode s hlbším ponorom, ktoré patrili k civilnej a nie vojenskej výbave mesta. Pre zaujímavosť: v priestore dnešnej istanbulskej štvrťi Ayvansarai dosahuje Zlatý roh v súčasnosti hĺbku len okolo 2 – 3 metrov.⁹⁰ Ide o miesto, kde sa počas avarského obliehania nachádzali byzantské lode. Slovanské monoxyly sa však nachádzali v ešte plytších vodách.

Po zaujatí pozície monoxylov pri Kallinikovom moste sa ťažké byzantské lode museli predbežne uspokojiť s hliadkovaním Zlatého rohu. Oficiálna správa o obliehaní však zdôrazňuje, že lode *zostali* na mieste, aby zabránili v prieniku monoxylov, čo by nasvedčovalo, že predtým nevykonávali žiadne pohyby. Ide o dôležitú zmienku, ktorú sa teraz pokúsime objasniť. Našťastie vieme veľmi presne, kde sa konštantínopolské lode nachádzali. Podľa súdobej správy o obliehaní boli rozťahnuté po celej dĺžke zálivu od kostola sv. Nikolaja po kostol sv. Konona. Prvá z menovaných cirkevných stavieb sa bezpečne nachádzala v blachernskej štvrťi a ležala pri vodách Zlatého Rohu.⁹¹ Z neskorších správ vieme, že kostol chránila hradba, ktorú nechal vystavať cisár Leo V. pred hrozbou útoku bulharského chána Kruma roku 813.⁹² V čase avarského obliehania sa však tento kostol bezpečne nachádzal pred blachernskými hradbami. V blízkosti neho bola kolonáda, ktorá ležala tesne pri okraji zálivu. Druhý okraj postavenia byzantských lodí vymedzoval kostol sv. Konona. S určením jeho polohy je to však už horšie. Z viacerých zdrojov vieme, že sa nachádzal *na druhej strane*, teda naproti Konštantínopolu, v oblasti zvanej Pegai. Zjavne ho treba hľadať na opačnej časti zálivu v priestore už zmieneneho predmestia Sykai, v súčasnej istanbulskej štvrťi Kásimpaşa.⁹³ Kostol sv. Konona sa nachádzal pravdepodobne na jednom z prilahlých pahorkov, ale zjavne v blízkosti Zlatého rohu. Na druhej strane oproti nemu sa nachádzal kostol sv. Laurentia v štvrťi Pulcherianai.⁹⁴

Pohľad na mapu naznačuje, že byzantské lode vytvorili akýsi rozťahnutý poloblúk. V tomto postavení zakrývali viac ako polovicu úseku zálivu Zlatého rohu, ktorá priamo pretekala Konštantínopolom. Uvedená pozícia musela mať svoj vnútorný zmysel, pretože ak by chceli byzantské hliadky zabrániť slovanským člnom iba v ceste od severu Zlatého rohu, potom by im stačilo, ak priestor pokryli v kolmom smere z juhu na sever. Pokúsme sa poodhaliť kľúč tejto záhady. Južné postavenie lodí od kostola sv. Nikolaja je na prvý pohľad jasné – tesne za ním sa totiž nachádzala blachernská hradba, ktorá bránila nepriateľom v prístupe do Konštantínopola od súše. Lode teda museli dobre strážiť túto pozíciu, aby sa Slovanom nepodarilo hradbu oboplávať. Na druhej strane vieme, že kostol sv. Konona bol súčasťou predmestia Sykai.⁹⁵ Táto mestská aglomerácia sa ako súčasť Konštantínopola spomína už v roku 425, ako jeho XIII. región. Ako sme už uviedli, cisár Justinián povýšil Sykai na samostatné mesto a obohatil ho hradbami. Nevieme, či nejaké opevnenia existovali aj predtým – určite však nie pred rokom 425.⁹⁶ No správa z Velkonočnej kroniky naznačuje, že Justinián iba

90 SCHNEIDER, ref. 46, s. 102.

91 Pozri v tejto súvislosti JANIN, ref. 37a, s. 369-370.

92 K lokalizácii tiež MAJESKA, G.: *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. (Dumbarton Oaks Studies, 19) Washington 1984, s. 337-338.

93 JANIN, ref. 37a, s. 464; BERGER, ref. 37, s. 703.

94 JANIN, ref. 37a, s. 283-284. Albrecht Berger (ref. 37, s. 530) však hovorí, že v Konštantínopole sa nachádzal iba jeden kostol sv. Laurentia a to v Blachernách. V Živote Basileia I. sa však spomína, že tento cisár obnovil akýsi chrám svätomučenika Laurentia v Pulcherianach. Výslovne sa tu spomína, že chrám bol v tom čase v ruínach. VITA BASILII 93 (= THEOPHANES CONTINUATUS: Chronographia s. 339.18-19).

95 IOANNES MALALAS: Chronographia, ed. L. Dindorf [Corpus scriptorum historiae Byzantinae] Bonn 1831, s. 389, 431.

96 V súpise konštantínopolských regiónov z prvej polovice 5. storočia sa hradby predmestia Sykai ešte neuvádzajú. Pozri NOTITIA URBIS CONSTANTINOPOLITANAE, ed. O. Seeck, Berlin 1876, s. 240 (regio Sycena).

obnovil hradby, nie vystaval úplne nové, takže je možné, že hradby boli vybudované po roku 425 a znovu vystavané roku 527. Príčinou tejto obnovy bol azda útok vzbúreného generála Vitaliána proti Konštantínopolu roku 515. Vitalián sa pokúsil byzantskú metropolu obsadiť práve cez záliv Zlatého rohu, no vtedajší cisár Anastasios napokon v námornej bitke zvíťazil, najmä za príspevania horľavej zmesi, ktorá bola akýmsi predchodcom gréckeho ohňa.⁹⁷ V každom prípade predstavovali Sykai už na začiatku 5. storočia husto zaľudnenú oblasť, ktorá podľa počtu budov zaujímala piate miesto zo štrnástich známych regiónov mesta.⁹⁸ Je možné, že Justiniánovi nástupcovia zosilnili tieto opevnenia. Istým náznamom je neskôršia správa, podľa ktorej nechal cisár Maurikios vystavať akési opevnenie v západnej časti dnešnej časti Galata pri vstupe do Zlatého rohu.⁹⁹

Na základe týchto skutočností môžeme konštatovať, že v čase avarského útoku sa na severnom okraji Zlatého Rohu nachádzalo múrmi obohané samostatné mesto. Už sme sa zmienili o tom, že kostol svätého Konona predstavoval severný okraj pozície byzantských hliadok. Z prameňov vieme, že sa nachádzal pri mori, rovnako ako kostol sv. Nikolaja.¹⁰⁰ Je teda veľmi pravdepodobné, že aj za kostolom sv. Konona sa nachádzala hradba, v tomto prípade hradba samostatnej konštantínopolskej mestskej časti – Sykai. Byzantské lode teda vytvorili svojím postavením akúsi prirodzenú bariéru, ktorá mala nahrádzať skutočnú hradbu. Ako vieme, konštantínopolskéorské hradby nesiahali v tom čase až k blachernskej štvrti. Zmienené predmestie zakrývala len jednoduchá priečna hradba, ktorá blokovala prístup od súše, nie však od mora. Byzantské nákladné lode sa teda sformovali tak, aby zabránili nielen prieniku monoxylov od západu spoza mosta sv. Kallinika, ale aj od nechráneného protihľehého brehu Zlatého rohu.

Takýto spôsob obrany môžeme dokumentovať na podobnom príklade, ktorý sa vzťahuje k slovanskému obliehaniu Solúna datovanému do roku 616. Slovania sa vtedy pokúsili mesto napadnúť práve od mora cez prístav Kellarion, ktorý v tom čase nebol chránený hradbami.

(obrancovia) si pripravili nejaké základy z dreva, na ktoré si pripevnili podporu pre reťaz, a rovnako tak aj „stehná“, ktoré pokryli plátovým železom: niektoré z nich mali zaostrené koly v tvare (písmena) X, iné zasa klíny v tvare meča, ktoré vystupovali z brvíen. Za nimi u vchodu do prístavu boli upevnené nákladné lode na prevážanie dreva, ktoré sa nazývajú kyboie spojené navzájom kotvami, pričom bol ponechaný priechod v prípade boja.¹⁰¹

Solúnski obrancovia si teda na hradou nechránenom priestore vytvorili akúsi dvojité zártarasu. Prvú líniu zjavne tvorila reťaz, ktorou prehradili vstup do prístavu. Podobné praktiky neskôr využívali aj konštantínopolskí obrancovia, ktorí reťaz nahaňovali v západnej časti

97 K tejto námornej bitke pozri IOANNES MALALAS: *Chronographia*, s. 403-406.

98 Pozri pre porovnanie NOTITIA URBIS CONSTANTINOPOLITANAE, s. 227-240.

99 PATRIA CONSTANTINOPOLEOS, ed. Th. Preger. Leipzig, 1907, III. 235. Spomína sa tu, že cisár Maurikios nechal vybudovať opevnenie pred útokom kagana Bulharov, ktorý spustošil Tráciu. Ako správne v tejto súvislosti podotkol Albrecht Berger (ref. 37, s. 690) uvedená zmienka nie je anachronizmom, ale skôr snahou o zrejmenie textu pre vtedajšieho čitateľa. Avari v tom čase boli v Byzancii prakticky neznámi.

100 JANIN, ref. 37a, s. 284.

101 MIRACULA SANCTI DEMETRII, II.183 ed. P. Lemerle, Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans. I. Paris 1979.

Zlatého Rohu.¹⁰² Z textu nie je ale jasné, čo mali predstavovať drevené základy resp. „stehná“. Išlo snáď o akési bóje, na ktorých koncoch sa upevňovala reťaz?¹⁰³ Z opisu sa dá usudzovať, že obrancovia pokryli drevenú konštrukciu železnými pásmi a obkolesili ju zašpicatenými kolmi, ktoré mali zabrániť, aby Slovania reťaz presekli.¹⁰⁴ Druhú líniu tvorili transportné lode, ktoré boli navzájom zviazané. Pod termínom *priechod* mal autor na mysli pravdepodobne to, že obrancovia na spojených lodiach vytvorili akúsi drevenú platformu, ktorá spájala okraj prístavu s protiláhlým mólom. Toto mólo bolo takisto neopevnené, a tak museli Solúnčania narýchlo vybudovať drevenú palisádu, ktorá by Slovanom zabránila vo vylodení v tejto časti. Aj tento príklad naznačuje, že v prípade obliehania Konštantínopola nemohli stáť lode len tak v zálive bez ďalších opatrení. Predovšetkým si musíme uvedomiť relatívne malú šírku Zlatého Rohu a ťažkosti pri manévrovaní byzantských nákladných lodí. Najúčinnějšíou obranou pred obchvatným prepadom monoxylom z protiláhlého brehu zálivu bolo vytvorenie bariéry, ktorá však musela byť fixovaná na nejaké ďalšie opevnené body, inak by nemala zmysel. Tento fakt názorne dokladá slovanské obliehanie Solúna, kde takisto tamojšie nákladné lode nadväzovali na palisádu, ktorou sa chránilo prilahlé mólo.

POSLEDNÝ POKUS O MIER

Po veľkom útoku Avarov dňa 1. júla nastal na druhý deň pokoj zbraní.¹⁰⁵ Avari ani byzantská obrana Konštantínopola ešte symbolicky nevytiahli všetky tromfy a pripravovali sa na rozhodujúci stret. Dňa 2. augusta vo večerných hodinách kagan požiadal regentskú radu o vyslanie poslov a bolo mu vyhovené. Ešte v ten istý večer sa zišli senátori a rozhodli o vyslaní darov a zložení posolstva. Hlavný veliteľ mesta Bonos zrejme predpokladal, že avarský kagan predsa len napokon pristúpi na mier. Archonti mesta zrejme poverili vedením delegácie patrikia Georgia, pretože jeho meno sa ocitlo v protokolárnom zázname na prvom mieste. O tomto mužovi žiaľ nemáme ďalšie správy. Druhou dôležitou osobou vyslanectva bol finančný úradník (kommerkiarios) Theodoros. Musel patriť k významným členom magistrátu, pretože práve on po skončení avarského obliehania viedol záverečné rokovania s kaganom. Tretím členom delegácie bol opäť finančný úradník Theodoros. Rovnako tak nemohol chýbať ani „avarský expert“ patrikios Athanasios, ktorý za posledné tri roky viedol niekoľkokrát rozhovory priamo s kaganom. Tentoraz však nebol hlavným predstaviteľom posolstva, pretože jeho meno sa v protokolárnom zázname uvádza až na poslednom mieste.¹⁰⁶

Aj konštantínopolský patriarcha Sergios mal vo vyslanectve svojho muža – istého Theodora v hodnosti synkella. Práve jemu sa vo všeobecnosti pripisuje kázeň, ktorá vznikla s odstupom jedného roka od skončenia obliehania. Ak tomu bolo tak, potom Theodoros popisoval vlastné pocity, ktoré sa ho asi zmocnili, keď vstúpil do stanu avarského kagana: „*Videli sme akéhosi pozemského Prótea, démona v ľudskej podobe, v reči nestáleho, po-*

102 K tejto reťazi pozri GUILLAND, R. : La chaîne ds la Corne d'Or. In: *Études de topographie de Constantinople byzantine*, v. II., Berlin-Amsterdam, 1969, s. 121-146.

103 Pozri v tejto súvislosti LEMERLE, P.: *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans. T. I: Le Texte*. Paris 1979, s. 171, pozn. 5.

104 Pozri v tejto súvislosti MPAKIRTZES (BAKIRTZIS), Ch: H thalassia ochurose tes Thessalonikes. In: *Byzantina*, 7, 1975, s. 330.

105 Žiaden zo súdobých prameňov neudáva, že by boje prebiehali aj v tomto dni.

106 CHRONICON PASCHALE, s. 721.6-10.

dobou a zvykmi odporného. Ach beda, tolká nečistota jeho tela a odevu! Ach, beda! Vypočuté slová sa ostýchame a bojíme povedať! Ako nejaký druhý Salmoneos zahrmel z kože, akoby v nič iné nedúfal, a o ničom inom nepremýšľal.¹⁰⁷ Theodoros bol duchovným, no pri opise kagana si ešte vypomáhal tradičnými príkladmi z mytológie, ktoré boli súčasťou klasického vzdelania miestnych elít. Patril k posledným vzdelancom, ktorí takouto formou spájali antiku s kresťanstvom. Thesálsky kráľ Salmoneos sa podobne ako avarský kagan stal symbolom spupnosti. Rozhodol sa dokonca vyrovnáť Diovi a napodobňovať jeho nebeskú silu. Namiesto bleskov mu poslúžili fakle, zatiaľ čo hrmenie vyvolal rachotom vlastného voza, za ktorým na zvýšenie hluku vláčil suché kože. Synkellos nie náhodou k Salmoneovi prirovnáva kagana. Obaja totiž zaplatili za svoju pýchu trestom z nebies. Ani prirovnanie k nevlúdnenému starcovi Proteovi nebolo náhodné. V myšliach ľudí neskorej antiky sa spájal s náladovosťou a premenlivosťou zmýšľania, presne takou, akú zakúsili na vlastnej koži vyslanci v avarskom tábore.

Keď totiž odovzdali dary, kagan im víťazoslávne ukázal troch perzských hodnostárov v nádherných hodvábných rúchach. Toto vyslanectvo posielal generál Šahrvaraz z ázijskej strany Bosporu. „*Drzý Peržan opäť úskočne posiela morských lupičov sta poslov*“, ako vzletne konštatoval Georgios Pisides.¹⁰⁸ Akým spôsobom sa Peržanom podarilo dopraviť na druhý breh, ostáva záhadou. Byzantskí poslovia už vtedy vedeli, že kagan ani náhodou nepomýšľa na dohodu. Ponižil ich už tým, že ich nechal stáť, zatiaľ čo svojich spojencov Peržanov vyzval, aby si k nemu prisadli.¹⁰⁹ Potom byzantskej delegácii pyšne oznámil: „*hľa, Peržania ku mne poslali posolstvo a chcú mi poskytnúť tritisíc mužov za spojencov*“.¹¹⁰

Po týchto hrozbách kagan zmiernil tón a zdanlivo učinil svoje posledné ústretové gesto. Ak chcú obyvatelia Konštantínopola predísť záhube, musia mesto opustiť. Ušetrí ich len v tom prípade, ak odídu bez akéhokoľvek majetku a preplavia sa na druhú stranu Bosporu. V prípade, že by na túto dohodu pristali, kagan prisľúbil, že sa dohodne so Šahrvarazom, aby ich ušetril. „*Preplavte sa k nemu a neučiní vám bezprávie*“ – sebavedome odkázal vyslancom. „*Prenehajte mi mesto a vaše poklady. Lebo inak vás nič nespasí. Nemôžete sa stať rybami a preplávať cez more, ani vtákmi, čo by vzlietli na nebesia*“.¹¹¹

Sebavedomý kagan sa pokúšal psychologicky nahlovať byzantskú delegáciu. Perzskí vyslanci ho vraj informovali, že cisár Herakleios ostáva v pasivite. Obyvatelia Konštantínopola navyše nemôžu očakávať žiadne vojenské posily, ktoré by poslal mestu.¹¹² Hlavný predstaviteľ byzantskej delegácie, patrikios Georgios sa však nenechal zmiašťať a pred tvárou kagana obvinil perzských vyslancov z podvodu a klamstva. „*Naše vojsko prichádza a náš pán je v tejto (perzskej) zemi a plieni ju*“ – bola jeho odpoveď.¹¹³ Georgiove slová vyvolali u perzských vyslancov búрку nevole. Jeden z nich začal dokonca patrikia slovne urážať. Akiste ho pobúrili reči o cisárovej ofenzíve, ktoré však tentoraz boli iba púhou byzantskou propagandou. Herakleios bol nevedno kde, no rozhodne nie v Perzii. Georgios vyslancovi odpovedal, že ho ani tak neurážajú jeho slová, ako skôr správanie avarského vodcu.¹¹⁴ Môžeme si

107 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.27-32.

108 GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, v. 409f.

109 CHRONICON PASCHALE, s. 721.10-14.

110 CHRONICON PASCHALE, s. 721.15. Georgios Pisides spomína tisíc mužov. GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, v. 342.

111 CHRONICON PASCHALE, s. 721.15-21.

112 CHRONICON PASCHALE, s. 721.21-722.2

113 CHRONICON PASCHALE, s. 722.1-4.

114 CHRONICON PASCHALE, s. 722.5-7.

len domýšľať, akým spôsobom to Peržanovi oznámil v kaganovej prítomnosti. Avšak aj byzantskí vyslanci rozohrali psychologickú hru a podpichovali kagana narážkami. Poukazyvali na veľkosť avarského vojska a kaganovu vlastnú neschopnosť poradiť si s mestom: „*Máš také veľké množstvo [vojska] a [predsa] potrebuješ pomoc Peržanov.*“¹¹⁵ Kagan sa proti tomu ohradil a opäť poukázal na uzavreté spojenectvo so Šahrvarazom.¹¹⁶ Prečo napokon odmietol mierové návrhy byzantskej strany? Nazdával sa azda, že situácia obyvateľov mesta je naozaj taká bezvýchodisková?¹¹⁷

Byzantskí poslovovia sa nenechali zastrašiť a rázne odmietli dobrovoľné vydanie Konštantínopola. Vedeli už o tom, že cisárov brat Theodoros porazil perzskú armádu Šahina, ktorá sa mala spojiť so Šahrvarazovými silami. Rovnako vedeli aj to, že Theodoros sa urýchlene presúva k Bosporu, aby uvoľnil zovretie okolo byzantsej metropoly.¹¹⁸ Georgios zdôraznil, že vyslanci mali poverenie len na to, aby s kaganom prerokovali otázku ukončenia obliehania za výkupné. Kagan vzápätí prehlásil ďalšie rozhovory za zbytočné a vyslancov prepustil.¹¹⁹

Členovia delegácie oboznámili vojenskú radu s obsahom rokovanií. Očítý svedok, Theodoros Synkellos uvádza, že kagan „*ešte k tomu navyiac pohrozil a dodal, že ak neodídeme rýchlo z mesta, zajtra uzrieme pred hradbami mesta perzské vojsko.*“¹²⁰ Synkellos v tejto súvislosti dodáva: „*uskutku, videli sme na vlastné oči, že Peržania, ktorých Sarabaz poslal, priviezli dary a dopočuli sme sa, že chcú uzavrieť dohodu, aby sa poslali monoxyly Slovanov, na ktorých sa malo preplaviť perzské vojsko z Chalkedonu.*“¹²¹ Podľa vlastných slov vyslancov kagan plánoval k preprave Peržanov využiť slovanské monoxyly. Pre obyvateľov mesta to bolo vážne varovanie. Bosporská úžina bola pomerne rozľahlá, a hoci ju strážili početné plavidlá, kaganovi sa pod rúškom noci tento plán mohol podariť. Už prítomnosť perzských vyslancov v avarskom tábore naznačovala, že blokáda úžiny má svoje slabiny. Bonos zrejme po týchto nových informáciách ešte viac posilnil jej ochranu.

Účasť Peržanov na obliehaní byzantskej metropoly teda závisela od schopnosti kagana zabezpečiť prepravu cez Bospor. Rokovania medzi oboma stranami mohli byť aj napriek neustálej kontrole úžiny intenzívnejšie než prezrádzajú dostupné pramene. Theodoros Synkellos hodnotí avarsko-perzské spojenectvo skôr z psychologického než čisto vojenského hľadiska: „*Barbar žiadal od Peržanov vojsko, nie kvôli potrebe spojenca, veď zem i more boli na jeho rozkaz zaplnené divými národmi, ale aby nám ukázal svoju jednomyselnosť a dohovor s Peržanmi.*“¹²² Plánoval však kagan iba symbolické využitie Peržanov v nadchádzajúcich vojnových operáciách? Tritisíc mužov nebolo veľa – aspoň podľa dnešných kritérií. Kagan však toto číslo zjavne použil ako propagandu a zastrašovaci prostriedok, čo znamená, že slúbené posily nemohli byť zanedbateľné. Navyše Peržania boli oddávnymi majstrami v ob-

115 CHRONICON PASCHALE, s. 722.6-8.

116 CHRONICON PASCHALE, s. 722.9-10.

117 POHL, ref. 30, s. 231.

118 POHL, ref. 30, s. 251.

119 CHRONICON PASCHALE, s. 722.11-14.

120 THEODORS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 307.1-4.

121 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 307.1-7.

122 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 307.4-11.

liehaní miest.¹²³ Je možné, že kagan žiadal predovšetkým expertov na rôzne techniky dobývania miest, v ktorých Peržania oddávna vynikali.¹²⁴

Kagan Šahrvarazovi pripravil odpoveď a prepustil perzských vyslancov. Týchto mužov čakala neľahká úloha – dostať sa bezpečne na ázijskú stranu Bosporu. Pod rúškom noci z 2. na 3. augusta sa Peržania dopravili do Chalae (dn. Bebek) na európskom pobreží Bosporu. Odtiaľ sa chceli preplaviť do Chrysopola cez jedno z najužších miest celého prielivu. Pred odchodom sa rozdelili na dve časti. Prvému vyslancovi sa nejako podarilo dostať na malý čln zvaný sandalos. Zrejme podplatil miestneho lodivoda a potom sa ukryl v lodi pod hrubou vrstvou prikrývok. Ale ani toto dômyselné utajenie mu nepomohlo. Keď sa loď priblížila k byzantským strážnym plavidlám, lodivod zakýval tamojším posádkam a upozornil ich na prítomnosť nepriateľa v lodi.¹²⁵ Keď stráže odtiahli prikrývky, našli ukrytého vyslanca, ktorý ležal na bruchu pod hrubou vrstvou prikrývok.¹²⁶

Byzantínci napokon dolapili aj zvyšných dvoch poslov, ktorí sa plavili na vlastnej lodi.¹²⁷ Podľa tradičných zvyklostí mali všetkých troch zajatcov ušetriť, lenže v tejto vojne sa už dávno prestali dodržiavať diplomatické zdvorilosti. Prvému vyslancovi zoťali hlavu ešte na mieste, zatiaľ čo ostatných dvoch tajne dopravili do mesta. Následne pripravili kaganovi prekvapenie. Jednému zo zvyšných dvoch Peržanov odťali obe ruky a okolo hrdla mu pripievnili hlavu vyslanca, ktorého zoťali v člne. V takom stave ho následne poslali ku kaganovi.¹²⁸ Peržania si dovolili urážať cisára Herakleia, ktorého beztak neuznávali za legitímneho vládcu. Takéto niečo v byzantskom ponímaní nemohlo zostať bez odvety.

Posledného z vyslancov, ktorý ešte zostal nažive, hliadky dopravili až k ázijskému pobrežiu, kde táboril Šahrvaraz. Tam ho ukázali Peržanom a následne aj jemu zoťali hlavu a hodili na breh. Aby perzskú stranu dokonale zmiatli, pripojili falošný list s nasledovným obsahom: „*kagan s nami uzatvoril dohody a posielal nám poslov, ktorých ste k nemu odoslali. Prvých dvoch sme v meste stáli, hľa, tu máte hlavu ostatného*“.¹²⁹

V priebehu nedele (3. augusta) kagan odišiel do priestoru Chalae, odkiaľ sa večer pokúsili perzskí vyslanci dostať na ázijský breh. Pravdepodobne na tomto mieste Slovania zhromaždili veľký počet monoxylov, pomocou ktorých chceli dopraviť perzské posily. Sústreďenie síl neušlo pozornosti byzantských hliadok. Bonos ešte v ten istý večer vypravil k tomuto miestu okolo 70 lodí, aby strážili prieliv. Byzantským lodivodom sťažovala postup nadchádzajúca tma, ale najmä protivietor.¹³⁰ Aké plavidlá však mali k dispozícii? Podľa niektorých nemohlo ísť o vojenské veslice – dromóny, pretože inak by ľahko dostihli slovanské monoxyly.¹³¹ Na druhej strane správa výslovne hovorí, že lode vyplávali smerom ku Chalae aj na-

123 K vojenskej výzbroji perzských armád pozri: FIGULEVSKAJA, N. V.: *Vizantija i Iran na rubeže VI i VII vekov*. Moskva, Leningrad, 1946, s. 231-234; BIVAR, A. D. H.: *Cavalry Equipment and Tactics on the Euphrates Frontier*. In: *Dumbarton Oaks Papers*, roč. 26, 1972, s. 273 a ďalej; NICOLLE, D.: *Sassanian Armies. The Iranian Empire early 3rd to mid-7th Centuries AD*. Stockport 1996; NICOLLE, D.: *Sassanian Elite Cavalry, AD. 224-642. The Iranian Empire early 3rd to mid-7th Centuries AD*. Stockport 1996.

124 Aj Maurikiovom Strategikone (XI.1.9-10) vyslovuje rešpekt nad znalosťami obliehania u Peržanov. O ich schopnostiach sa v skúmanom období mal možnosť presvedčiť aj jeden z očitých svedkov dobytia Jeruzalema z roku 614 Pozri ANTIOCHUS STRAGEGUS, trans. F. Conybare, *English Historical Review*, roč. 25, 1910, s. 505-507.

125 CHRONICON PASCHALE, s. 722-14-18. Lode patrili k majetku konštantínopolského sirotinca.

126 CHRONICON PASCHALE, s. 722.18-723.3.

127 CHRONICON PASCHALE, s. 723.3-5.

128 CHRONICON PASCHALE, s. 723.5-8.

129 CHRONICON PASCHALE, s. 723.12-15.

130 CHRONICON PASCHALE, s. 723.19-21.

131 Pozri ZUCKERMAN, C.: *Learning from the Enemy and More: Studies in Dark Centuries Byzantium*. In: *Mil-*

priek protivetru, čo by bolo bez vesiel veľmi ťažko predstaviteľné.¹³² Monoxyly navyše unikli byzantským strážam až na úsvite. Zjavne teda využili svoje výhody – tichý spôsob plavby a rozľahlosť Bosporskej úžiny.

Ešte okolo večera sa kagan vydal na obchádzku hradieb a čelní predstavitelia mesta si ho opätovne symbolicky uctili zaslaním jedla a vína. Jeden z popredných hodnostárov kaganovej družiny menom Ermitzis prišiel k nemenovanej mestskej bráne a vyčítal obrancom, že kaganovi poslali zmrzačených perzských vyslancov. Avšak mešťania nereagovali na tieto sťažnosti a odkázali Ermitzovi, že kaganove starosti sú im ľahostajné.¹³³

Rozhodnutie o osude avarsko-perzského spojenectva malo padnúť na mori. Monoxyly využili zaváhanie byzantských stráží a pristáli na ázijskom brehu Bosporu. Slovanskú šikovnosť podčiarkuje aj hodnotenie Theodora Synkella: „*Slovania boli odvážni a veľmi skúsení v plavbe na mori, odvtedy čo povstali proti Rímskej ríši.*“¹³⁴ Peržania nastúpili do monoxylov v Chrysopole. Na spiatocnej ceste však šikovní slovanskí veslári už toľko šťastia nemali. Do cesty sa im postavili byzantské lode a rozpútala sa krvavá námorná bitka. O jej priebehu máme žiaľ len veľmi strohé informácie. Očitý svedok obliehania Theodoros Synkellos len lakonicky konštatuje, že „*Boh zabránil Peržanovi v prechode ku psovi, tak že pripravil nástrahu a pobil niekoľkých z tých, ktorých si navzájom poslali tyrani.*“¹³⁵ Byzantské lode bezpochyby zničili a z veľkej časti potopili slovanské monoxyly aj s ich perzskými spojencami. Odozvu tohto stretu nachádzame v neskoršej arménskej kronike pripísanej biskupovi Sebeovi. Hovorí sa tu, že vo vode zahynulo asi štyritisíc Peržanov, zatiaľ čo Slovania sa vôbec nespomínajú.¹³⁶ Arménsky kronikár ale nepoznal históriu avarského obliehania. Bol presvedčený, že námorná bitka medzi Peržanmi a byzantskými silami sa odohrala ešte v roku 615 počas príchodu perzského generála Šahina ku Chalkedonu roku 615. V tomto prípade však ide o nepresnosť, ktorá vyplývala zo zmiešania dvoch perzských prienikov k ázijskému brehu Bosporu. Bezpečne vieme, že Šahin sa o žiadny vojenský útok na Konštantínopol nepokúsil, takže informácia o potopení flotily sa nesporne vzťahuje k avarskému obliehaniu z roku 626.¹³⁷

Kagan zjavne stratil veľkú časť monoxylov a nemohol viac dúfať v perzskú pomoc. V nadchádzajúcich dňoch sa obmedzil iba na drobné aktivity, aby vzápätí pripravil mohutný útok proti mestu.

---

lennium roč. 2, 2005, s. 113.

132 Oficiálna správa o obliehaní uvádza, že k presunu Slovanov na druhú stranu Bosporu došlo z nedele 3. augusta na pondelok 4. augusta. Pozri CHRONICON PASCHALE: 724.7-9. Na druhej strane Theodoros Synkellos udáva, že k presunu došlo medzi 5 a 6 dňom obliehania, teda medzi 2. a 3. augustom. THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 308.1-2. V zhode s Franjom Barišičom (ref. 35, s. 385) akceptujeme chronológiu správy zachovanej v Chronicon paschale.

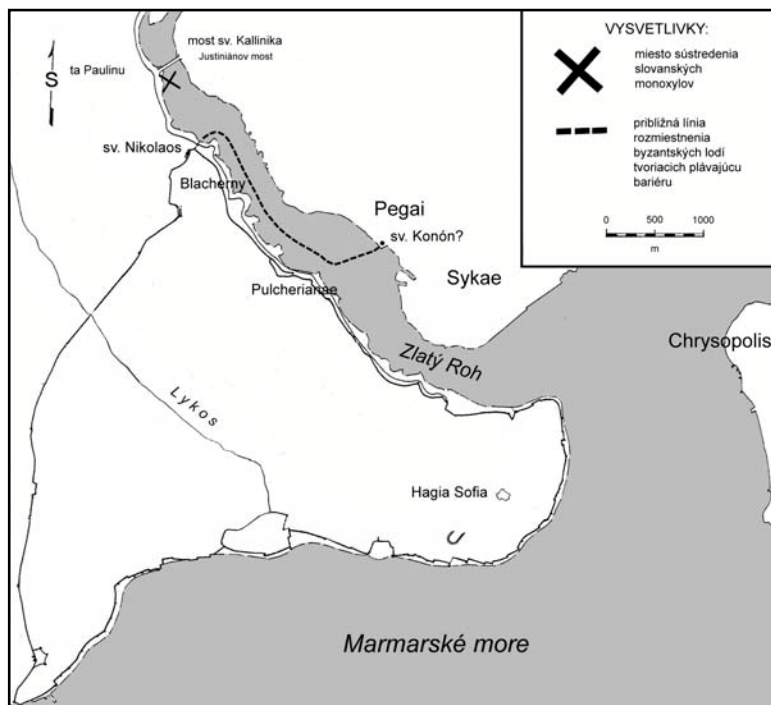
133 CHRONICON PASCHALE: s. 724.2-10.

134 Theodoros Synkellos: De obsidione Constantinopolis, s. 307.11-14.

135 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 307.11-14.

136 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 308.1-2.

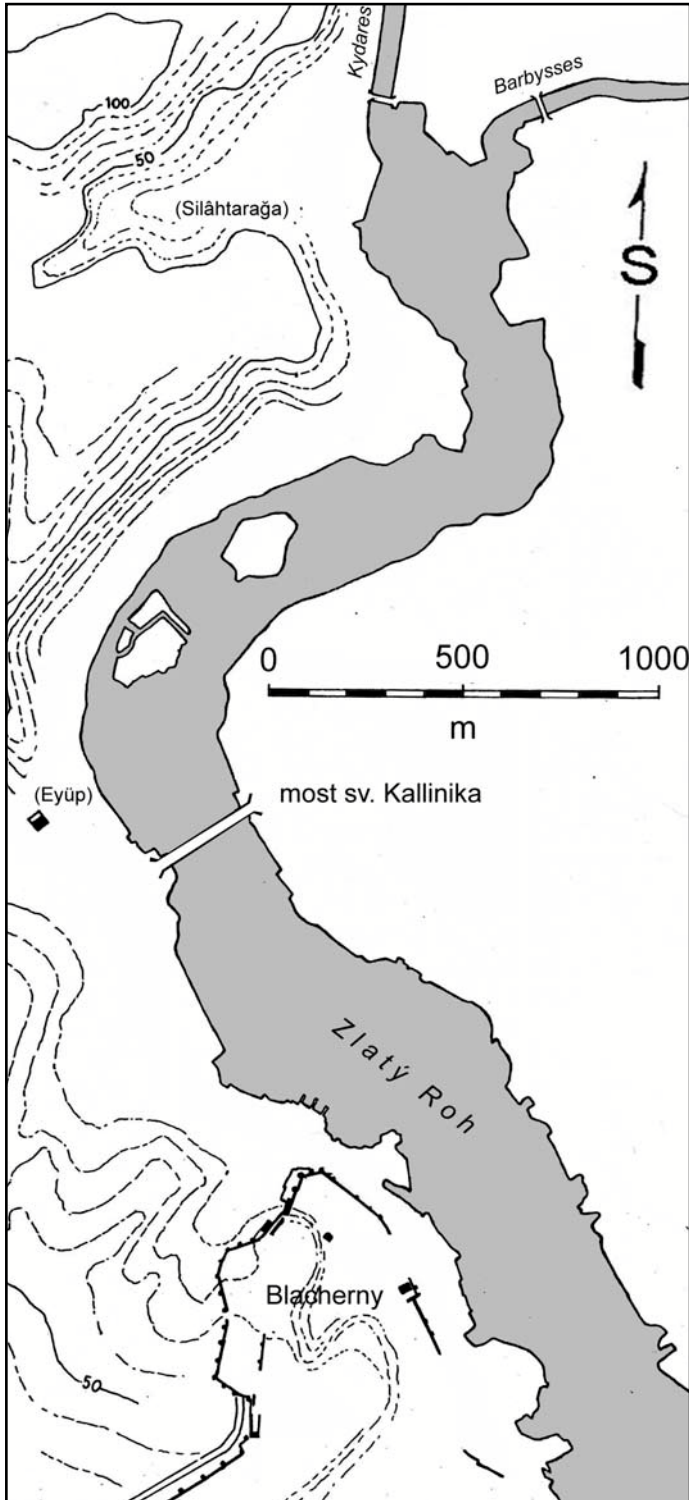
137 SEBEOS, c. 38, ed. and trans. R. W. Thomson. Hist. comm. J. Howard-Johnston. Liverpool 1999. Pozri tiež, HOWARD-JOHNSTON, J.: *The Armenian History attributed to Sebeos. II. Historical Commentary.* Liverpool 1999, s. 211.

Konštantínopol počas obliehania Avarmi roku 626

Konštantínopolské brány.

*Poloha mosta sv. Kal-
linika*

M. HURBANIČ: ZEHN TAGE, DIE KONSTANTINOPEL ERSCHÜTTERN. VERLAUF DER AVARISCHEN BELAGERUNG VON 626 (I.)

Avarische Belagerung von Konstantinopel stellte die Endphase einer langjährigen *Balkanexpansion* des Kaganats dar. Im ersten Teil schildert der Verfasser alle wesentlichen Momente, die sich zwischen 29. Juni und 4. August ereigneten. Als die Avaren und ihre Verbündete Vorbereitungen beendet hatten, konzentrierten sie ihren Vorstoß gegen Mesoteichiona, den schwächsten Teil der Theodosianischen Befestigung. Nachdem der Versuch vom 1. (Augustchýba dátum) scheiterte, hat der Kagan kein Interesse mehr, diesen Teil der Befestigung anzugreifen. Stattdessen richtete er sein Augenmerk auf den anderen schwächeren Teil der Befestigung – auf die Goldene Ecke-Bucht. Er hat am erwähnten Tag den Fehler von Stadtverteidiger genutzt und er konzentrierte die slawischen Monoxylen auf der Brücke des hl. Kallinikos. Man setzte sich über deren Lokalisierung sehr lang auseinander, aufgrund der vorgelegten Argumente gibt es jedoch keinen Zweifel darüber, dass sie sich in der Viertel Kosmidion, etwa einen Kilometer nördlich von der Blanchernen Befestigung befand. Byzantinische Schiffe nahmen eine Verteidigungsstellung zwischen der St. Nikolaosai-Kirche in Blanchernen und der St. Konon-Kirche in der Gegend von Pegai ein. Der Verfasser schildert die Stellung der Schiffe im Sinne einer Verteidigungslinie, die den Monoxylen nicht nur einen direkten Angriff von der St. Kallinikos-Brücke, sondern auch einen Umfassungsangriff mit nördlichem Vorstoß der Slawen unmöglich machen sollte.